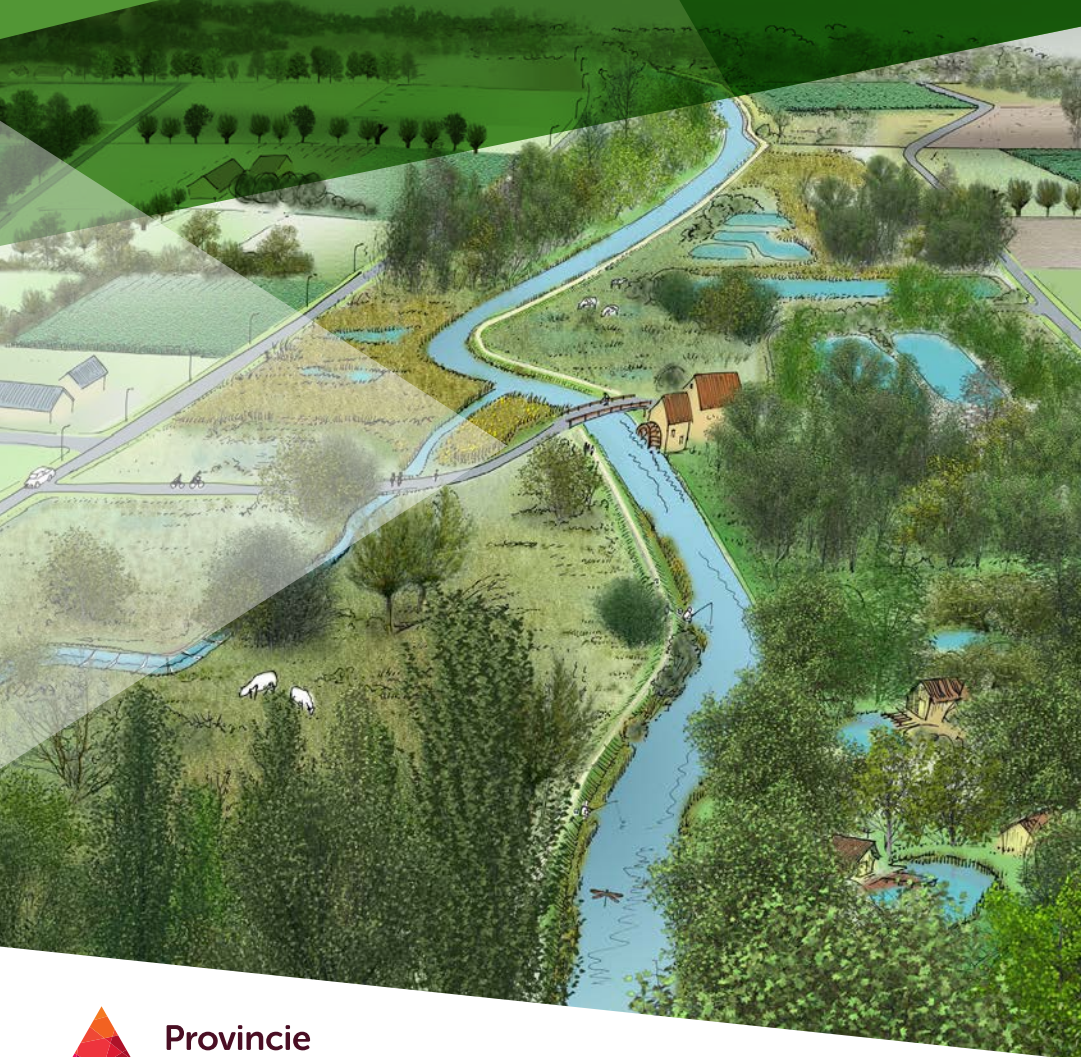

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Stroomgebied Grote Nete

Provincie
Antwerpen

Stroomgebied Grote Nete

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Stroomgebied Grote Nete	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing outdoors with his arms crossed, in front of a body of water and a line of trees. The background shows a clear blue sky and a calm lake reflecting the surrounding environment.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Stroomgebied Grote Nete

Karakterisering landschap

De alluvia van de Grote en Molse Nete, de Laak en de Wimp behoren tot de regio van het 'Stroomgebied Grote Nete'. In deze valleien komen moerassen voor met rietvegetaties, vochtige tot natte (elzen)bossen en (wilgen)struwelen en soortenrijke vochtige of natte hooilanden. Bij deze graslanden is de invloed van kwel karakteristiek.

Stilstaand water is met name in het centrale gedeelte in grote dichtheid aanwezig onder de vorm van visvijvers, plassen en oude turfkuilen.

Op de hogere gronden bevindt zich een kleinschalig landbouwlandschap met bomenrijen, hier en daar houtwallen, heggen of houtkanten. Lokaal komen ook grootschaliger landbouwgebieden voor.

In het westelijke deel typeren kasteelparken de valleien, zoals het Gestelhof (Gestel) en Hof ter Laken (Heist-op-den-Berg); in het oostelijke gedeelte zijn watermolens opvallende landschapsbakens.

IJsvogel

Leefgebied

zuurstofrijke beken en ontginningsputten. IJsvogels broeden in steile oevers van bochtige beken en rivieren, kunstmatige zandhopen en zelfs in wortelkluiten van omgevallen bomen nabij water.

Houdt van

vis. Hij vangt deze met zijn dolkvormige snavel, vaak na een duikvlucht vanaf een overhangende tak. De ijsvogel strijkt vervolgens neer op een tak en slaat zijn prooi dood tegen de tak. Daarna wordt de vis doorgeslikt, kop eerst.

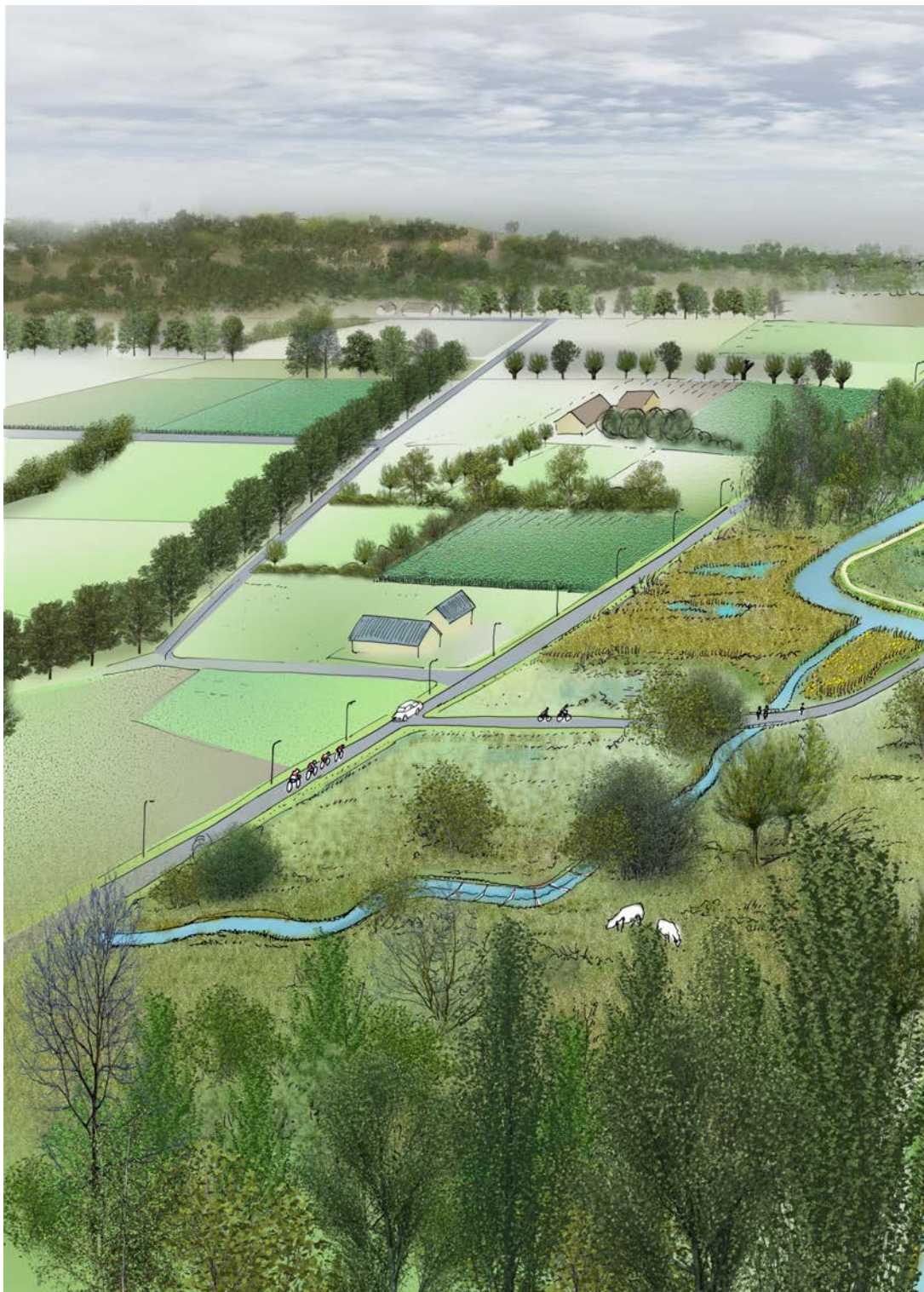
Watermolen Meerhout: cultuur en natuur hand in hand

De watermolen in Meerhout dateert van 1678. Vroeger had deze molen twee radereen waardoor zowel eikenschors als graan kon worden gemalen. Even na de Eerste Wereldoorlog leverde de molen zelfs elektriciteit. Wanneer de molenaar 's avonds het wiel stillegde, seinde hij dat aan zijn dorpsgenoten, door de stroom enkele malen te onderbreken. Dat bezorgde hem de bijnaam Peer Plimp.

De wasserij, die zich links van de watermolen bevindt, is door de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) gerenoveerd en omgevormd tot een bezoekerscentrum.

VMM legde rond de watermolen ook een zogenaamde 'vistrap' aan. Dit is een systeem van 14 V-vormige drempels die gezamenlijk een hoogteverschil van 1,7 meter overbruggen. Hierdoor kan de waardevolle vispopulatie van de Grote Nete zich over een groter deel van de rivier verplaatsen.

Natuur- en landschapssweetjes

Blauwborst

Leefgebied

Rietland met verspreide opslag van wilgen. Hij komt ook voor in extensief gebruikte valleigebieden met sloten en in open landschappen rijk aan wegbermen. Blauwborst is een prioritaire soort voor de provincie Antwerpen.

Houdt van

Insecten, slakken, spinnen en wormen. In de herfst staan ook bessen op het menu.

Bijzonderheden

De blauwborst, die familie is van de lijsters, kan goed geluiden van andere vogels imiteren.

Haas

Leefgebied

Zowel open gebieden als kleinschalige landbouwlandschappen met graslanden en akkers met diverse teelten. Je vindt hazen ook in bosranden.

Bijzonderheden

Hazen zijn echte langeafstandslopers. Wanneer ze moeten vluchten, kunnen ze echter snelheden bereiken van 65 km/uur! Om te ontkomen aan een vijand, veranderen ze soms plots 90 graden van richting. Dit wordt 'haken slaan' genoemd. Ben je een spoorzoeker, dan moet je op je tellen passen. Hazen volgen soms hun eigen spoor weer terug zodat het lijkt alsof het spoor plots ophoudt.

Turf

Wanneer plantenresten in zeer natte bodems en in zuurstofloze omstandigheden niet kunnen afbreken, ontstaat veen. Turf is een gedroogde vorm van veen. In grote delen van de valleien werd in het verleden turf gewonnen. De talrijke vijvers herinneren hieraan.

Turf werd onder meer via boten afgevoerd. In de 16de en 17de eeuw werd de Grote Nete druk bevaren. Pannen en stenen werden vanuit de Rupelstreek tot in Oosterlo gevoerd. Naast turf werden ook bomen stroomafwaarts vervoerd.

Kleine ijsvogelvlinder

Leefgebied

Lichtrijke, vochtige tot natte bossen met goed ontwikkelde bosranden. Eitjes worden afgezet op wilde kamperfoelie. Ze voeden zich o.a. met nectar van bramen en sporkehout.

Heeft nood aan

Gevarieerde bosranden in loofbossen met een afwisseling van licht en schaduw. Dit kan bijvoorbeeld gerealiseerd worden door het verbreden van bospaden, zodat er meer licht in het bos binnendringt, of het gefaseerd maaien van aanwezige bosranden.

Profiteren mee

Tal van andere insecten en zangvogels zijn gebaat bij het ontwikkelen en beheren van goed ontwikkelde mantel- en zoomvegetaties.

Blauwe knoop

Leefgebied

Natte tot vochtige, voedselarme graslanden. Op vele plaatsen vind je deze soort enkel nog in wegbermen terug.

Heeft nood aan

een aangepast maaibeheer. Blauwe knoop is sterk beheergevoelig omdat ze slechts weinig en kortlevend zaad vormt. De aangewezen maaiperiode is eind september, begin oktober omdat de plant meestal laat in bloei komt.

Kwel

Kwel is grondwater dat onder druk aan de oppervlakte komt. In het algemeen ontstaat kwel door een ondergrondse waterstroom van een hoger gelegen gebied naar een lager gelegen gebied. Het gebied waar kwel aan de oppervlakte komt, kan zich uitstrekken over enkele meters tot vele kilometers!

Kwel heeft vaak een bijzondere waterkwaliteit. Vooral diepe kwelstromen die eeuwenlang door de bodem hebben gestroomd, zijn zuurstof- en voedselarm en vaak kalk- en ijzerhoudend. In die gebieden waar kwel aan de oppervlakte komt, kun je dan ook bijzondere planten aantreffen.

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

zuurstofrijke beken

- verbeteren van de waterkwaliteit, o.m. door de aanleg van grasbufferstroken
- gefaseerd ruimings- en maaibeheer van de water- en oevertvegetatie
- ecologisch beheer van de visvijvers en oude turfputten, o.m. door de kap van opslag en inrichting van de oever onder flauw talud
- spontane ontwikkeling van wilgenstruwelen met moeras en ruigte
- opheffen vismigratieknelpunten
- bevorderen structuurkwaliteit van de waterloop (aanleg van plas- en drasbermen, hermeandering)

vochtige tot natte graslanden

- hooilandbeheer
- herstel van vochtige graslanden (met kwelinvloed)

moerassen

- behoud en ontwikkeling moerassige gebieden
- verhogen waterpeil in de vallei
- aanleg van grote moerassen

halfopen landbouwgebied

- aanleg kleine landschapselementen (aanleg van poelen, knotbomen en houtkanten)

vochtige tot natte bossen en struwelen/bosranden

- ontwikkelen van open plekken en bosranden
- omvormen van populierenaanplanten in de vallei tot moerasbos/moeras
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behouden van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

De gemeente Meerhout realiseerde een **ecologisch ingerichte waterbuffer** die in open verbinding staat met de Grote Nete. Op het terrein werd ook nog een amfibieënpoel aangelegd. Het stilstaande water van de waterbuffer zorgt voor bijkomend habitat voor insecten en vogels en dient als paaiplaats voor diverse vissoorten.

De provincie Antwerpen en de Vlaamse Milieumaatschappij werken al verscheidene jaren aan het **oplossen van vismigratieknelpunten**. Ook in deze streek werden enkele van deze knelpunten opgelost. Een mooi voorbeeld is te zien aan de watermolen van Meerhout. Ook de Kleine Hoofdgracht en de Grote Nete te Balen worden volledig vispasseerbaar gemaakt.

In de vallei van de Grote Nete zijn diverse partijen via LIFE-subsidies actief om de leefgebieden en de **verbindende kwaliteiten van de Grote Nete te herstellen of te optimaliseren**. Dit gebeurt onder meer in Geel, Meerhout en Balen.

Zo werden in de vallei van de Grote Nete in Balen grote werken uitgevoerd voor de vernatuurlijking van de Kleine Hoofdgracht. Samen met Natuurpunt heeft de provincie Antwerpen de Kleine Hoofdgracht en de vallei beter op elkaar afgestemd. De dijken gelegen langs de waterloop werden afgegraven en plasbermen of kronkelende zijloopjes werden aangelegd.

De genomen ingrepen verkleinen niet alleen de kans op wateroverlast, maar verhogen ook de natuurwaarde van dit uitzonderlijk gebied.

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Stroomgebied Grote Nete, is een
uitgave van de deputatie van de provin-
cieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter
Luk Lemmens
Ludwig Caluwé
Inga Verhaert
Bruno Peeters
Peter Bellens
Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandenbussche
Koningin Elisabethlei 22
2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Stroomgebied Grote Nete, uitgave
van de deputatie van de provincie
Antwerpen, editie 2015, pagina('s) waar-
naar u verwijst.

Eerste druk

juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/34

Beeldmateriaal

([b]oven, [m]idden, [o]nder)

Paul Busselen (p 13[m])
Yves Coussement (p 5)
Gemeente Meerhout (p 16)
Fotoarchief Vlaanderen (p 14)
Provincie Antwerpen (p 4, p 17)
Glenn Vermeersch (p 9[b], p 12[b], p
12[m])
VILDA - Lars Soerink (p 13[b])
Vlaamse Landmaatschappij (p 8, p 12[o])
Vlaamse Milieumaatschappij (p 9[o])

Blauwe knoop, blauwborst en
ijsvogel zijn provinciale prioritaire
soorten. Meer info op
www.provincieantwerpen.be, zoeken
op 'provinciale prioritaire soorten'.

ARCADIS - Wilfried Jansen
of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse
regio's in de provincie Antwerpen (2013)
– Grontmij Belgium NV, in opdracht van
Provincie Antwerpen
Dienst Duurzaam Milieu- en
Natuurbeleid (2010): Provinciale
Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen.
Provincie Antwerpen
www.vmm.be/tips/spelen-en-leren

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID

Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

www.provincieantwerpen.be

